

Anetta Albinowska, Renata Czekalska, Aleksandra Gaj, Barbara Lauba,
Joanna Matczak, Anna Piecusiak, Joanna Sosnowska

Montessori raz jeszcze...

Program
wychowania przedszkolnego

Odkryjmy Montessori raz jeszcze...

Program wychowania przedszkolnego opracowany
na podstawie założeń pedagogiki Marii Montessori
w Przedszkolu Miejskim nr 106 w Łodzi

Autorki dziękują dr Ewie Łatacz, mgr Annie Sowińskiej
i mgr Małgorzacie Bury za wsparcie i wskazówki podczas
konstruowania *Programu*

Anetta Albinowska, Renata Czekalska,
Aleksandra Gaj, Barbara Lauba, Joanna Matczak,
Anna Piecusiak, Joanna Sosnowska

Odkryjmy Montessori raz jeszcze...

Program wychowania przedszkolnego opracowany
na podstawie założeń pedagogiki Marii Montessori
w Przedszkolu Miejskim nr 106 w Łodzi

Kraków 2008

© Copyright by Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2008

Recenzent:
dr Ewa Łatacz

Redakcja wydawnicza:
Urszula Lisowska

Korekta:
Anna Gancarczyk

Projekt okładki:
Ewa Beniak-Haremska

ISBN 978-83-7308-836-8

Oficyna Wydawnicza „Impuls”
30-619 Kraków, ul. Turniejowa 59/5
tel. (012) 422-41-80, fax (012) 422-59-47
www.impulsoficyna.com.pl, e-mail: impuls@impulsoficyna.com.pl
Wydanie I, Kraków 2008

Spis treści

Wstęp	7
Materiał rozwojowy w pedagogice Marii Montessori	11
Treści programowe	13
Bezpieczeństwo, adaptacja, integracja... ..	15
Propozycja scenariusza zabaw – zdobywanie informacji o swoim wyglądzie To jestem ja	25
Propozycja scenariusza zabawy integracyjnej z udziałem rodziców i dzieci Poznajmy się	27
Scenariusz zajęć pomagających w budowaniu poczucia własnej wartości dziecka Księga moich osiągnięć	31
Ćwiczenia praktycznego dnia	35
Propozycja scenariusza do ćwiczeń praktycznego dnia Pielęgnacja ciętych kwiatów	45
Kształcenie zmysłów	47
Propozycja scenariusza do kształcenia zmysłów Kolorowe płytki	57
Edukacja matematyczna	62
Propozycja scenariusza do edukacji matematycznej Wrzeczona matematyczne	71

Edukacja językowa	73
Propozycja scenariusza do edukacji językowej	
Litery z papieru ściernego	81
Wychowanie religijne	84
Propozycja scenariusza do wychowania religijnego	
Adwent	93
Wychowanie dla kultury życia	96
Propozycja scenariusza do wychowania dla kultury życia	
Urodzinowe słoneczko	109
Wychowanie przez sztukę	111
Propozycja scenariusza zajęć plastycznych	
Obrazki z masy piaskowej	122
Propozycja scenariusza zajęć plastycznych	
Muzyka Fryderyka Chopina	124

Wstęp

Przygotowanie otoczenia i przygotowanie nauczyciela to praktyczny fundament naszego wychowania. Postawa nauczyciela musi zawsze wynikać z miłości. Dziecku należy pierwsze miejsce, a nauczyciel idzie za nim i wspiera je.

Maria Montessori

Niniejszy *Program wychowania przedszkolnego* został opracowany na podstawie teoretycznych założeń pedagogiki Marii Montessori. Autorkami publikacji są nauczycielki Przedszkola Miejskiego nr 106 w Łodzi, które podjęły się opracowania *Programu* ze względu na własne potrzeby związane z codzienną pracą w grupach montessoriańskich. Zamierzeniem zespołu redakcyjnego było dostosowanie treści pedagogiki M. Montessori do współczesnych warunków i wymogów wychowania przedszkolnego oraz integracja treści *stricte* montessoriańskich z innymi, ale istotnymi aspektami wychowania, jak np.: bezpieczeństwo, aktywność ruchowa, adaptacja, integracja, wychowanie przez sztukę, kreatywność, ekologia, wychowanie patriotyczne. Warto dodać, że w dotychczasowej ofercie wydawniczej brakowało opracowania, które uwzględniałoby kryteria pracy z małym dzieckiem według idei Marii Montessori. Odbiorcami *Programu* mogą być zarówno wychowawcy przedszkoli montesoriańskich, jak również nauczyciele wykorzystujący w swojej pracy elementy tej metody, osoby przygotowujące się do roli nauczyciela, a także wszyscy poszukujący.

Traktując pracę z dziećmi jako pasję, dbając o ciągły rozwój zarówno naszych wychowanków, jak i nas samych – wychowawców, stanowimy zespół nauczycieli wciąż poszukujących, doskonalących swój warsztat zawodowy, otwartych na świat. Pedagogika M. Montessori funkcjonuje w naszym Przedszkolu od września 1996 r. Z perspektywy minionych lat dochodzimy do wniosku, że aby w pełni realizować jej założenia i odpowiadać na potrzeby dziecka, należy iść z duchem czasu. Szanując założenia M. Montessori,

wprowadzając je w codzienne, przedszkolne życie – nie pozostajemy obojętne wobec nowości pojawiających się wraz z rozwojem pedagogiki przedszkolnej. Z proponowanych przez współczesną edukację treści wybieramy te, które służą doskonaleniu dzieci i nas. Zależy nam również na tym, aby w dobie nieograniczonego dostępu do informacji („zmysły dalekie”), umożliwić dziecku poznawanie świata przez działanie, doświadczanie, odkrywanie i przeżywanie, uruchamiając jego własne „zmysły bliskie”.

Punktem wyjścia do skonstruowania niniejszego *Programu* były wytyczne zawarte w Podstawie programowej wychowania przedszkolnego dla przedszkoli i oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych. Autorzy uwzględnili wszystkie punkty zawarte w czterech obszarach Podstawy programowej zatwierdzonej przez MEN 1 grudnia 1999 r. Opracowany w Przedszkolu Miejskim nr 106 *Program wychowania przedszkolnego* uwzględnia następujące obszary tematyczne:

- bezpieczeństwo, adaptacja, integracja,
- ćwiczenia praktycznego dnia,
- kształcenie zmysłów,
- edukacja matematyczna,
- edukacja językowa,
- wychowanie religijne,
- wychowanie dla kultury życia,
- wychowanie przez sztukę.

Przedstawiony podział treści bezpośrednio nawiązuje do wyodrębnionych przez M. Montessori działów wychowania, a także wynika ze specyfiki pracy naszej placówki. Poszczególne treści zestawiono w tabelach podzielonych na następujące kolumny:

- treści programowe (wynikające z podstawy programowej),
- zadania do realizacji,
- umiejętności dziecka będące wynikiem podjętych zadań.

Taki układ zagadnień tematycznych jest nie tylko czytelny, ale również znacznie ułatwia korzystanie z poniższego opracowania. Treści uwzględnione w *Programie* opierają się na trzech głównych założeniach pedagogiki M. Montessori, związanych z osobą dziecka, nauczyciela i przygotowanym otoczeniem. Specyfika pracy w placówce montessoriańskiej zakłada tworzenie grup dziecięcych zróżnicowanych wiekowo – od 3 do 6 lat. Niewątpliwymi zaletami współdziałania ze sobą dzieci z kilku roczników jest

możliwość wzajemnego uczenia się od siebie, rozwijania niezależności od dorosłych, samodzielności oraz empatii. Przedszkolak w ciągu dnia działa, korzystając z wybranych samodzielnie pomocy montessoriańskich. Swoboda wyboru dotyczy również miejsca, czasu i tempa pracy¹. Rezultat własnych działań dziecko może zaprezentować na wystawie, dostępnej także dla rodziców.

Maria Montessori podkreślała, że świat dziecka powinien być uporządkowany. Dzień musi mieć określoną strukturę i składać się z niezawodnych rytuałów. Otoczenie zaś powinno być logicznie zorganizowane i estetyczne, aby zapewniać dziecku możliwość dokonywania czynności poszukiwania i odnajdywania. Odpowiednio przygotowane otoczenie ma umożliwiać dziecku przeżywanie polaryzacji uwagi². Zgodnie z koncepcją M. Montessori ład i porządek panujący w sali przekłada się na wewnętrzne uporządkowanie dziecka. Warto podkreślić, że przedszkolak, mając nieograniczony dostęp do montessoriańskiego materiału rozwojowego oraz innych pomocy dydaktycznych, odpowiada za jego estetykę, a także bierze czynny udział w kreowaniu otoczenia, w którym przebywa³.

Podczas realizacji treści zawartych w *Programie* rola nauczyciela ogranicza się do podążania za dzieckiem oraz do mądrego przebywania przy nim, co stanowi jedno z głównych założeń koncepcji pedagogicznej M. Montessori⁴. Zadaniem wychowawcy jest więc wspieranie rozwoju dziecka, współ-

¹ M. Montessori proklamowała konieczność zapewnienia dziecku swobody wyboru i rozwijania samodzielności myślenia. Uważała, że „[...] prawdziwej i wewnętrznej swobody nie można komuś dać; nie można jej nawet zdobyć; każdy może ją sam rozwijać jako część swojej osobowości [...]” – U. Steenberg, *Pedagogika Marii Montessori w przedszkolu*, Kielce 2003, s. 18.

² „To, co [...] nieuporządkowane, niejasne i rozproszone, w czasie polaryzacji uwagi organizuje się w wewnętrzny, nowy wytwór o nowych jakościowo właściwościach. Zjawisko to zaprzeczało dotychczasowym przekonaniom Montessori o niestałości uwagi u małego dziecka, które wyniosła ze swoich pozytywistycznych studiów” – M. Miksza, *Zrozumieć Montessori*, Kraków 2004, s. 33.

³ „Dla dziecka porządek jest tym, czym dla nas ziemia pod nogami, na której stoimy, czym dla ryby jest woda, w której pływa. We wczesnym dzieciństwie umysł człowieka czerpie ze swojego otoczenia elementy orientacji, których potrzebuje do swoich późniejszych zdobyczy” – U. Steenberg, *Pedagogika...*, dz. cyt., s. 22–23.

⁴ „Dziecku trzeba pomóc tam, gdzie zaistnieje taka potrzeba. Nadmiar pomocy przeszkadza dziecku” – tamże, s. 35.

działanie z nim, a także tworzenie wokół niego atmosfery bezpieczeństwa i akceptacji⁵.

Główne cele *Programu*, nawiązujące bezpośrednio do założeń pedagogiki M. Montessori, są następujące:

- zapewnienie dziecku poczucia bezpieczeństwa i pełnej akceptacji;
- budowanie pozytywnego obrazu własnej osoby;
- rozwijanie samodzielności i koordynacji wzrokowo-ruchowej dziecka;
- poznawanie świata na podstawie polisensorycznego doświadczania i eksperymentowania;
- zdobywanie umiejętności porozumiewania się w sposób werbalny i niewerbalny;
- doskonalenie umiejętności porządkowania, klasyfikowania i liczenia;
- budzenie zainteresowania rzeczywistością przyrodniczą, społeczno-kulturową i techniczną;
- poznawanie wartości uniwersalnych, takich jak: dobro, piękno, prawda, miłość;
- wyrażanie twórczej postawy w różnych formach dziecięcej ekspresji;
- wdrażanie do zachowań akceptowanych społecznie;
- angażowanie rodziny dziecka w proces jego wychowania.

W działaniach opiekuńczych, wychowawczych i dydaktycznych stosujemy główne elementy koncepcji pedagogicznej M. Montessori, dodatkowo wzbogacając je ciekawą ofertą zajęć i zabaw organizowanych dla dzieci na terenie przedszkola i poza nim.

Priorytetową kwestią pozostaje dla nas nawiązanie pozytywnych, opartych na wzajemnym zaufaniu oraz współpracy, relacji z rodzinami wychowanków. Rodzice biorą udział w życiu przedszkola poprzez codzienny kontakt z wychowawcami. Aktywnie uczestniczą również w uroczystościach okolicznościowych odbywających się na terenie placówki. Przyczynia się to do budowania trwałej więzi zarówno między dziećmi a rodzicami, jak również między rodzicami a przedszkolem.

⁵ „Nauczyciel nie kształci i nie poucza dziecka, lecz jest jego pomocnikiem” – U. Steenberg, *Pedagogika...*, dz. cyt., s. 35.

Materiał rozwojowy w pedagogice Marii Montessori

Właściwie przygotowane otoczenie jest podstawowym pojęciem w pedagogice montessoriańskiej. Zgodnie z założeniami teorii Montessori, aby zapewnić dziecku wszechstronny rozwój, należy umieścić je

[...] w bogatym, odpowiednio zorganizowanym, dostosowanym do właściwości psychicznych środowisku wychowawczym.

Jednym z elementów właściwie przygotowanego otoczenia jest materiał rozwojowy podstawowy i rozszerzający. Zawiera on cztery elementy (antropologiczny, psychologiczny, wychowawczy i dydaktyczny). Powinien również spełniać określone kryteria: być prosty, funkcjonalny i estetyczny oraz ograniczać się do jednej trudności i umożliwiać dziecku samodzielną kontrolę błędu.

Każda z montessoriańskich pomocy bez względu na dział, w którym się znajduje, zawiera ściśle określony cel oraz przebieg ćwiczeń wykonywanych przez dzieci. Pracując z pomocami, w pierwszej kolejności wykonuje się ćwiczenia podstawowe. Po ich opanowaniu dzieci przechodzą do wykonywania ćwiczeń rozszerzających, które utrwalają zdobyte umiejętności oraz rozwijają kreatywność w zakresie przeprowadzanych ćwiczeń.

Montessori wyróżnia kilka form pracy z materiałem służących ogólnemu rozwojowi, należą do nich: rozpoznawanie (dobieranie w pary), negacja (wyszukiwanie kontrastów), kombinacja (tworzenie nowych możliwości), implikacja (wyszukiwanie związków logicznych).

Najbardziej charakterystyczną pomocą jest różowa wieża, służąca do kształtowania pojęć „duży – mały”. Składa się z dziesięciu klocków (sześciątów), z których po ułożeniu jeden na drugim powstaje regularna wieża. Ułożenie wieży od największego klocka do najmniejszego stanowi

ćwiczenie podstawowe. Ćwiczenia rozszerzające obejmują różne kombinacje układania wieży. Można ją układać w poziomie, w odwrotnej kolejności, z uwzględnieniem dysharmonii (przestawienia klocków) lub luki (zabrania jednego z szeregu klocków), z zamkniętymi oczami. Z wieloma pomocami montessoriańskimi można również przeprowadzać ćwiczenia grupowe, angażując do działania więcej dzieci.

Dla pedagogiki Montessori charakterystyczne są trójstopniowe lekcje słowne, służące do poznawania i utrwalania różnych pojęć. Przebiegają w trzech etapach i przeprowadzane są przez nauczyciela. W przypadku wprowadzania pojęć „duży – mały” z wykorzystaniem różowej wieży, lekcja słowna wygląda następująco:

1. Układamy dwa kontrastujące klocki duży i mały – mówimy: „Ten jest mały, ten jest duży”.
2. Kontrolujemy stopień przyswojenia pojęć, wydając polecenia – na przykład prosimy dziecko: „Daj mi z tych dwóch duży”, „Połóż duży klocek na stole”, „Zanieś duży klocek koleżance”.
3. Sprawdzamy znajomość wprowadzanych pojęć – pytamy: „Z tych dwóch, jaki jest ten?” (duży).

Analogiczne ćwiczenia wykonujemy w odniesieniu do małego klocka.

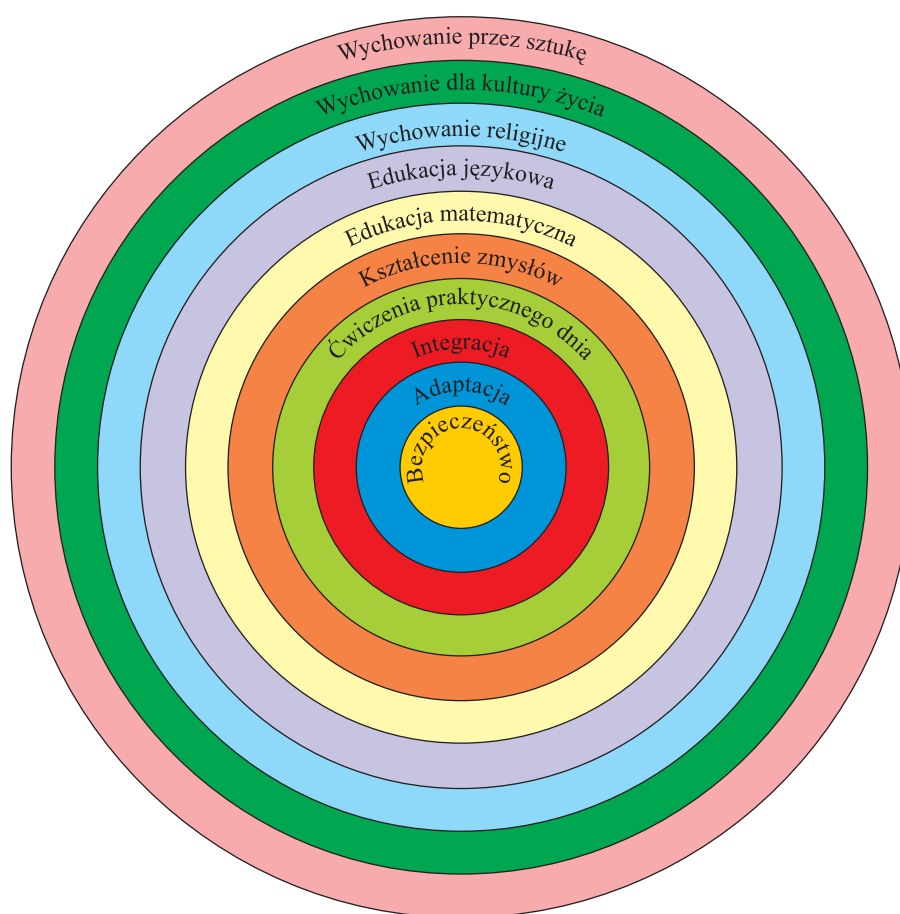
Następnie wykonujemy ćwiczenia z wykorzystaniem trzech elementów: dużego, większego i największego. Powyższy schemat stosujemy również w odniesieniu do relacji „większy niż...”, „mniejszy niż...”.

Ostatnim etapem kształcenia pojęć za pomocą lekcji słownej jest przeniesienie nabytych umiejętności na otoczenie, np. szukanie i porównywanie przedmiotów małych i dużych.

Właściwie zorganizowane przez nauczyciela otoczenie stymuluje aktywność i wewnętrzną motywację do samodzielnego zdobywania wiedzy i doskonalenia umiejętności przez dzieci.

Zaprezentowane przez nas treści ujęłyśmy w układzie koncentrycznym. Naszym celem było zilustrowanie integracji treści z poszczególnych działów programu. Zależało nam na ukazaniu, że podstawą wszelkich oddziaływań jest zapewnienie dziecku poczucia bezpieczeństwa w sensie psychicznym i fizycznym, dlatego „bezpieczeństwo” znajduje się w środku koła i stanowi jego centrum, jako warunek do podjęcia kolejnych działań wychowawczych i edukacyjnych z dziećmi.

Treści programowe

Źródło: wszystkie schematy w opracowaniu własnym.

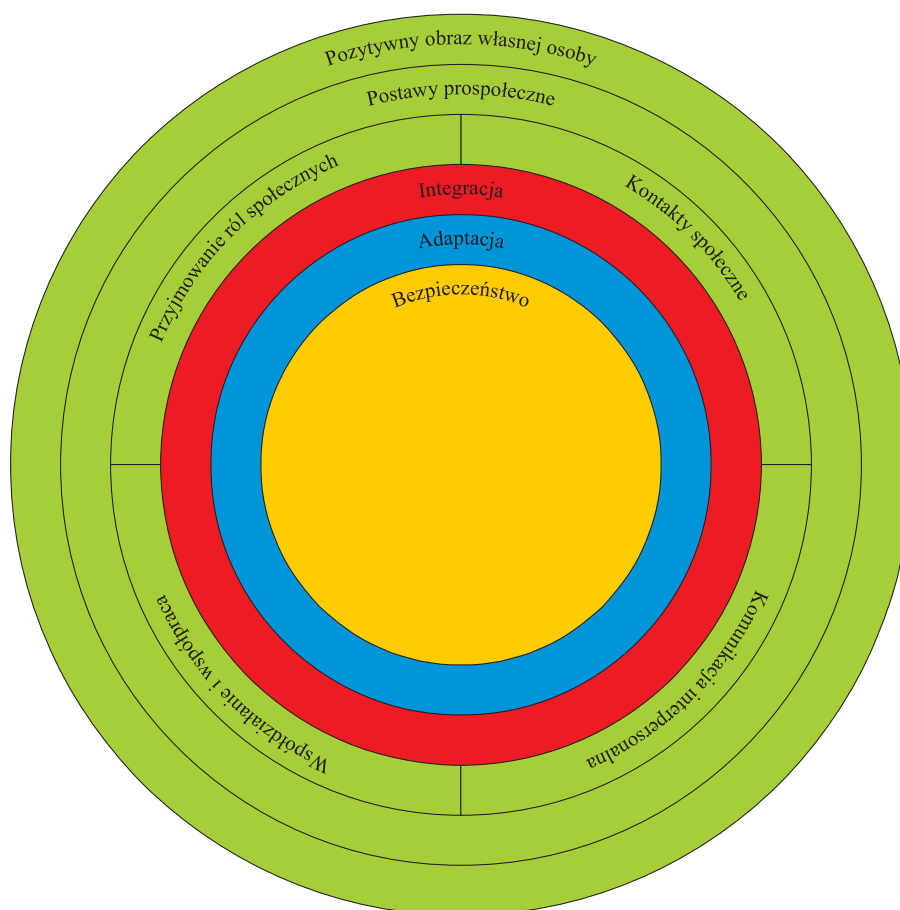
Widoczna jest tu korelacja treści z różnych działów. Analizując układy koncentryczne przyporządkowane do poszczególnych działów *Programu*, można zauważyć, w jaki sposób przenikają się treści z różnych działów wychowania. Stąd też łatwość stosowania treści programowych w praktyce.

Można z niego czerpać określone zagadnienia wybiórczo, a i tak podjęte przez dzieci czynności obejmą swym zakresem kilka działów.

Każdemu z działów przyporządkowany jest inny kolor i tę kolorystykę konsekwentnie zachowujemy, analizując kolejne treści zawarte w *Programie*.

Bezpieczeństwo, adaptacja, integracja...

Droga wychowania jest długą drogą...
Maria Montessori

Istotnym kierunkiem naszej pracy wychowawczej jest skupienie uwagi na dziecku, jego potrzebach, możliwościach i zainteresowaniach. Do najważniejszych potrzeb zaliczamy potrzebę szeroko rozumianego bezpieczeństwa. Projektując działania, staramy się zapewnić dzieciom bezpieczeństwo

w sensie fizycznym i psychicznym. Ustalamy razem zasady bezpiecznego przebywania w przedszkolu oraz uwrażliwiamy na sytuacje niosące bezpośrednie zagrożenie poza placówką. Mając na uwadze bezpieczeństwo psychiczne, szczególną uwagę zwracamy na proces adaptacyjny.

Czas adaptacji zależy od stopnia rozwoju emocjonalnego dziecka. Wyrażamy zgodę na obecność bliskiej osoby wspomagającej adaptację. Już w ciągu pierwszych dni po przyjęciu do przedszkola każde dziecko ma swobodę w wyborze zajęć, zabaw, pomocy rozwojowych i dydaktycznych, a jednocześnie wdrażane jest do zasad postępowania w grupie.

Mamy wypracowane formy ułatwiające łagodną adaptację. Proces ten rozpoczyna się już przed wakacjami, kiedy organizowane jest spotkanie dla rodziców i dzieci nowoprzyjętych. Pozwalamy także na przebywanie w danej grupie, zanim dziecko rozpocznie edukację w przedszkolu (np. po okresie rekrutacji w maju, czerwcu).

W procesie adaptacji duży nacisk kładziemy na akceptację wszystkich dzieci, czyli przyjmowanie ich takimi, jakie są. Bez akceptacji tworzy się bariera między nauczycielem a dzieckiem, która uniemożliwia budowanie więzi i zaufania oraz utrudnia właściwą współpracę. Nie aprobujemy negatywnych zachowań dziecka, ale zawsze akceptujemy jego osobę.

Dużo uwagi poświęcamy wdrażaniu dzieci do postępowania zgodnego z normami życia społecznego. Wspólnie opracowujemy i przestrzegamy zasad życia w grupie. Jak najczęściej staramy się usamodzielniać dzieci w wyrażaniu uczuć oraz stosowaniu komunikatów typu „Ja”.

Zakończenie adaptacji często stanowi wstęp do rozpoczęcia integracji grupy. Procesowi temu towarzyszą liczne oddziaływania nauczycielek, mające na celu wytworzenie poczucia wspólnoty. Dzieci w zintegrowanej grupie są radosne, cieszą się z możliwości przebywania ze sobą, współtworzenia oraz wspólnego odkrywania świata.

Adaptacji, integracji i poczuciu bezpieczeństwa sprzyja niecodzienna i wyjątkowa atmosfera, jaką budujemy podczas urodzin dzieci. Pomocne jest wykorzystanie „Urodzinowego słoneczka”, które ułatwia zrozumienie upływu czasu. Bardzo ciekawy jest również „Łańcuch życia”, który zawiera zdjęcia z poszczególnych lat życia dziecka.

W naszym przedszkolu integracja jest szeroko pojmowana. Dotyczy nie tylko dzieci, ale również rodziców. Stąd też liczne formy kontaktu z rodzicami, które mają pomóc w budowaniu pozytywnych relacji, np. spotkania

integracyjne, udział we wspólnym przygotowywaniu i przeżywaniu uroczystości świątecznych, codzienne kontakty z rodzicami na terenie przedszkola. Wszystkie podejmowane przez nas formy współpracy zbliżają do siebie środowisko przedszkolne i rodzinne.

Rezultatem działań na rzecz integracji jest też budowanie postaw prospołecznych. Dzięki temu dzieci potrafią współpracować i współdziałać w grupie, poprawnie komunikują się z innymi, radzą sobie w trudnych sytuacjach. Na skutek wielopłaszczyznowych oddziaływań zdobywają właściwą samoocenę będącą podstawą do podnoszenia poczucia własnej wartości.

Tabela 1. Bezpieczeństwo, adaptacja, integracja...

Treści programowe	Zadania	Umiejętności dziecka
Pomoc w budowaniu pozytywnego obrazu własnego „Ja” i zaspokajaniu poczucia bezpieczeństwa.	- Organizowanie wspólnych zabaw i rozmów dzieci już uczęszczających do przedszkola z przyszłymi przedszkolakami w sali i ogrodzie). - Stwarzanie warunków do łagodnej adaptacji dziecka w grupie przez: - przebywanie dziecka w grupie wspólnie z rodzicem w okresie adaptacji; - rozbudzanie poczucia przynależności do miejsca, wyznaczenie indywidualnych miejsc (półka w szatni, szuflada w sali, znaczek, ręcznik, segregator, wizytówka); - zaznajomienie dziecka z otoczeniem i organizacją dnia, osobami sprawującymi opiekę; - umożliwienie przynoszenia do grupy ulubionych zabawek, przytulanek, książeczek. - Organizowanie zajęć umożliwiających dzieciom poznanie otoczenia przedszkolnego: - budynek, ogród; - montessoriański materiał rozwojowy podstawowy i uzupełniający; - inne wyposażenie.	– nawiązuje relacje – obserwuje, rozmawia, bawi się – rozpoznaje swój znaczek, szufladę, segregator itp. – dostosowuje się do rytmu dnia – w razie potrzeby zwraca się do osób sprawujących opiekę – rozpoznaje opiekunów i pomieszczenia placówki – stosuje się do zasad dotyczących zabaw w ogrodzie – korzysta z materiału rozwojowego zgodnie z jego przeznaczeniem
Uczenie nawiązywania bliskiego, serdecznego kontaktu z innymi.	- Tworzenie warunków do wzajemnego poznania się w grupie przez: – organizowanie zabaw integracyjnych służących poznaniu imion; – przekazywanie informacji o sobie i zdobywanie wiedzy o innych.	– zwraca się do dzieci po imieniu – identyfikuje się ze swoją grupą

Umożliwienie doświadczeń w mówieniu, słuchaniu, byciu słuchanym.	2. Stwarzanie sytuacji sprzyjających nawiązywaniu relacji na płaszczyźnie: dziecko – dziecko oraz dziecko – osoba dorosła, podczas: a) kontaktów indywidualnych; b) zabaw z całą grupą, w zespołach, w parach; c) różnych form kontaktów z rodzicami: – codzienne rozmowy, – spotkania integracyjne, – zabawy (z okazji karnawału, Kolorowych Dni), – uroczystości: Wigilia, Dzień Babci i Dziadka, Dzień Mamy i Taty, Dzień Dziecka, zakończenie roku szkolnego.	– nawiązuje relacje z dziećmi i dorosłymi – bawi się z całą grupą lub z wybranym zespołem dzieci – komunikuje swoje potrzeby nauczycielowi – aktywnie spędza czas z rodzicami na terenie przedszkola – uczestniczy w uroczystościach, imprezach
Wdrażanie do zachowań akceptowanych społecznie, wprowadzenie w kulturę bycia. Umożliwianie dziecku odkrywania znaczenia komunikowania się w sposób niewerbalny.	3. Umożliwianie nawiązywania kontaktów prowadzących do współdziałania w grupie i niesienia wzajemnej pomocy przez: – wspólne podejmowanie działań; – dostrzeganie potrzeb dzieci młodszych i nowych w zakresie: • czynności samoobsługowych w sali, łazience, szatni, ogrodzie, • przygotowywania posiłków, • organizowania miejsca pracy i zabawy, • ubierania i rozbierania, np. na zajęcia gimnastyczne lub przed wyjściem do ogrodu.	– współdziała podczas realizowania zadań grupowych – pomaga innym odkręcić kran, włączyć zupę do talerza, nalać sok do kubka, posprzątać zabawki, zawiązać sznurowadło, zapiąć guziki, zasunąć ekspres itp.
Wykorzystanie codziennych sytuacji do podejmowania prób samooceny i oceny zachowań innych.	4. Wdrażanie dzieci do postępowania zgodnym z regułami i normami życia społecznego przez: – wspólne rozmowy w grupie; – czytanie odpowiednich tekstów popartych ilustracjami; – tworzenie opowiadań i historyjek ukazujących dobre i złe przykłady ludzkich zachowań.	– zna ogólnie przyjęte normy społeczne – stosuje się do reguł uchodzących za społecznie poprawne

Tabela 1. Bezpieczeństwo, adaptacja, integracja..., cd.

Treści programowe	Zadania	Umiejętności dziecka
Stwarzanie okazji do dokonywania przez dziecko wyborów i zdawania sobie sprawy z ich konsekwencji.	5. Wspólne wypracowanie zasad postępowania obowiązujących w grupie: a) ustalenie zasad z całą grupą; b) spisanie i wizualizacja zasad w widocznym miejscu w sali.	– ustala zasady grupowe i przestrzega ich – w razie potrzeby odwołuje się do zasad grupowych
Tworzenie okazji do pełnienia przez dziecko różnych ról w układach interpersonalnych, ze zwróceniem uwagi na rolę dziecka w rodzinie.	6. Tworzenie okazji do poznania zasad życia w rodzinie poprzez zrozumienie zagadnień: – opieki nad młodszym rodzeństwem; – pomocy osobom starszym; – odpowiedzialności za powierzone obowiązki.	– wypowiada się na temat potrzeb członków rodziny – wykonuje powierzone obowiązki domowe – identyfikuje się ze swoją rodziną
Uczenie sposobów radzenia sobie z własnymi emocjami, właściwego reagowania na przejawy emocji innych oraz kontrolowania zachowań. Identyfikowanie i nazywanie różnych stanów emocjonalnych.	7. Pomaganie dziecku w rozpoznawaniu i nazywaniu uczuć własnych oraz innych przez: a) naturalne sytuacje codzienne: – spontaniczne określenie swojego nastroju, – opowiadanie swoich przeżyć kolegom i nauczycielowi; b) aranżowane przez nauczyciela: – słuchanie opowiadań tematycznych, oglądanie ilustracji, – utożsamianie się z bohaterami wymyślnych historyjek.	– zaznacza swój nastrój (mapa nastrojów) – określa werbalnie i pozawerbalnie własny nastrój, stan emocjonalny – określa różnice między dobrym i złym samopoczuciem – nazywa zachowanie, uczucia innych ludzi na podstawie zdjęć, ilustracji – pokazuje lub opowiada w trakcie różnorodnych sytuacji edukacyjnych o uczuciach, jakie te sytuacje wywołują
Dostarczanie przykładów i doświadczenie rozwiązywania sytuacji konfliktowych na zasadzie kompromisu i akceptacji potrzeb innych osób.	8. Dążenie do usamodzielnienia w wyrażaniu uczuć za pomocą komunikatów typu „ja”: – przekazywanie swoich odczuć w sposób komunikatywny i zrozumiały dla innych; – umiejętne rozładowywanie złości; – radzenie sobie z emocjami typu: lęk, złość, smutek.	– formułuje komunikaty typu „ja” – rozładowuje napięcia emocjonalne, takie jak: złość, gniew, lęk, strach, w sposób bezpieczny dla otoczenia – mówi o tym, co sprawia mu radość, co go smuci, a co wywołuje gniew, złość – właściwie reaguje na przegraną, potrafi gratulować innym wygranej